

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[१९९६] २ एस. सी. आर. ६८९

नॅशनल कॉउन्सिल फॉर सिमेंट अँड बिल्डिंग मटेरिअल्स

- विरुद्ध -

स्टेट ऑफ हरियाणा अँड अदर्स

१५ फेब्रुवारी, १९९६

[कुलदिप सिंग आणि एस. सागीर अहमद, न्यायमूर्ती]

कामगार कायदा:

औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७: कलम १० (४), २ (जे), (के) आणि (एस).

औद्योगिक विवाद- निर्देशन - प्राथमिक आणि मुख्य मुद्दे - प्राथमिक मुद्दा निर्धारित करण्याची प्रक्रिया - कार्य 'उद्योग' प्रस्थापित करतात का - हा मुद्दा अभिनिर्णय लांबणीवर टाकण्यासाठी काढण्यात आला - असा निर्णय देण्यात आला की : औद्योगिक अधिकरणाने मुख्य मुद्द्यासह त्याची सुनावणी करण्याचा निर्णय घेऊ शकत नाही -उच्च न्यायालयाने अधिकरणाच्या अशा वेदकालीन आदेशात संविधानाच्या अनुच्छेद २२६ खाली हस्तक्षेप करण्यासही योग्य रीतीने नकार दिला - भारताचे संविधान, अनुच्छेद २२६ - औद्योगिक रोजगार (स्थायी आदेश) अधिनियम, १९४६.

औद्योगिक अधिकरण - शिरस्ता आणि कार्यपद्धती - त्यात हस्तक्षेप करण्याची व्याप्ती.

अपीलकर्ता-सोसायटीच्या कर्मचाऱ्यांच्या संघटनेने उच्च न्यायालयात रिट याचिका दाखल करून अपीलकर्त्याला औद्योगिक रोजगार (स्थायी आदेश) अधिनियम, १९४६ खाली स्वतःचे प्रमाणित स्थायी आदेश बाळगण्याचे निर्देश देण्याची मागणी केली. रिट याचिकेला अपीलकर्त्याने या आधारावर विरोध केला की ती एक "उद्योग" नाही आणि म्हणूनच, स्वतःचे प्रमाणित स्थायी आदेश तयार करण्यास जबाबदार नाही. उच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार, अपीलकर्ता हा औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७ च्या कलम २ (जे) च्या अर्थातर्गत 'उद्योग' होता की नाही हा वाद राज्याने औद्योगिक अधिकरणाकडे निर्दिष्ट केला होता. पक्षांच्या संमतीने, औद्योगिक अधिकरणाने निर्देशन

विधी अग्राह्य आहे किंवा नाही याबद्दल एक अतिरिक्त मुद्दा काढण्यात आला. मुळात हा मुद्दा प्राथमिक मुद्दा म्हणून ठरवला जाणार होता, परंतु त्यानंतरच्या आदेशाद्वारे अधिकरणाने निर्देश दिले की हा मुद्दा आणि इतर मुद्द्यांवरही एकत्रितपणे विचार केला जाईल. अपीलकर्त्याने वरील आदेशाला उच्च न्यायालयात आव्हान दिले आणि अपील खारीज करण्यात आली. उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयामुळे व्यथित होऊन अपीलकर्त्याने प्रस्तुत अपील दाखल केली आहे.

प्रस्तुत आपिल खारीज करताना, या न्यायालयाने,

असा निर्णय देण्यात आला कि : १.१. सहसा, जेव्हा जेव्हा औद्योगिक अधिकरणासमोर एखादा निर्देश दाखल करण्यात येतो, तेव्हा प्रस्थापना, कार्यवाहीला विलंब लावण्यासाठी, औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७ च्या कलम २(जे) मध्ये परिभाषित केल्यानुसार तो "उद्योग" आहे की नाही; किंवा निर्णयासाठी पाठवलेला वाद हा अधिनियमाच्या कलम २(के) व्याप्तीतील "औद्योगिक वाद" आहे की नाही आणि अधिनियमाच्या कलम २(एस) च्या अर्थानुसार कर्मचारी "कामगार" आहेत की नाही यावरही वाद उपस्थित करते. विनंती केली जाते की हे प्रश्न प्राथमिक मुद्दे म्हणून निश्चित केले जाऊ शकतात जेणेकरून जर या प्रश्नांवरील निर्णय सकारात्मक असेल तर अधिकरण गुणवत्तेनुसार वास्तविक विवाद हाताळण्यासाठी पुढे जाऊ शकते. अपीलकर्ता याला अपवाद नाही आणि त्याने देखील तोच प्रश्न उपस्थित केला आहे ज्याने हा औद्योगिक खटला, जो अद्याप त्याच्या बाल्यावस्थेत आहे, या न्यायालयात आणण्यात आला आहे. [६९३ – सी-डी]

१.२. त्यानंतर अधिकरणाने योग्य रीतीने कार्यवाहीच्या नंतरच्या टप्प्यात गुणवत्तेवर इतर मुद्द्यांसह या प्रकरणाची सुनावणी करण्याचा निर्णय घेतला. याच टप्प्यावर अपीलकर्त्याने उच्च न्यायालयाकडे या तक्रारीसह गेले होते की औद्योगिक अधिकरण , ज्याने एकदा या प्रकरणास प्राथमिक मुद्दा म्हणून सुनावणी करण्याचा निर्णय घेतला होता, तो आपला विचार बदलू शकला नाही आणि गुणवत्तेवर इतर मुद्द्यांसह त्या प्रकरणाची सुनावणी करण्याचा निर्णय घेतला. उच्च न्यायालयाने औद्योगिक अधिकरणासमोर प्रलंबित असलेल्या कार्यवाहीत हस्तक्षेप करण्यास न्याय्य रीतीने नकार दिला आणि संविधानाच्या अनुच्छेद २२६ अंतर्गत दाखल केलेली याचिका

खारीज केली. उच्च न्यायालयाचा निर्णय या न्यायालयाने आपल्या विविध निर्णयांमध्ये दिलेल्या कायद्याशी पूर्णपणे सुसंगत आहे. [६९४ - ई-जी]

बंगलोर वॉटर सप्लाय अँड सेव्हरेज बोर्ड - विरुद्ध - ए. राजप्पा अँड अदर्स, [१९७८] ३ एस. सी. आर. २०७, संदर्भित.

कूपर इंजिनिअरिंग लिमिटेड - विरुद्ध - . पी. पी. मुंढे, [१९७६] १ एस. सी. आर. ३६१; एस. के. वर्मा - विरुद्ध - महेश चंद्र, [१९८३] ३ एस. सी. आर. ७९९; डी. पी. माहेश्वरी - विरुद्ध - दिल्ली ऍडमिनिस्ट्रेशन, [१९८३] ३ एस. सी. आर. ९४९ आणि वर्कमेन - विरुद्ध - हिंदुस्तान लीव्हर लिमिटेड, [१९८५] १ एस. सी. आर. ६४१, यावर अवलंबून होते.

दिवाणी अपील अधिकारिता : दिवाणी अपील क्र. ३५१९/१९९६.

दिवाणी रीत याचिका क्र. १४२०१/१९९५ मध्ये पंजाब आणि हरियाणा उच्च न्यायालयाने दि. २२/०९/१९९५ रोजी दिलेल्या न्यायनिर्णय व आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी ए. के. सिक्री आणि सुश्री मधु सिक्री.

या न्यायालयाचा निर्णय एस. सहीर अहमद, न्यायमूर्ती यांनी दिला. अनुज्ञा देण्यात आली.

२. या न्यायालयाचे बंगलोर वॉटर सप्लाय अँड सेव्हरेज बोर्ड - विरुद्ध - ए. राजप्पा अँड अदर्स, (१९७८) १ लेबर लॉ जर्नल ३४९ = [१९७८] ३ एस. सी. आर. २०७ या प्रकरणातील न्यायनिर्णयानंतर, ज्यामध्ये "उद्योग" या शब्दाची सर्वसमावेशक व्याख्या देण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आणि त्यानंतर औद्योगिक विवाद अधिनियमात कायदेशीर बदल करण्यात आले, असा विचार करण्यात आला की व्यवस्थापन किंवा आस्थापने औद्योगिक निर्देशनामध्ये "ते औद्योगिक विवाद अधिनियमाच्या अर्थातर्गत 'उद्योग' आहेत की नाही" हा प्राथमिक मुद्दा उपस्थित करण्याची त्यांची जुनी सवय सोडून देतील, परंतु सॅम्युअल जॉन्सनचे निरीक्षण की "दिवाणी कायद्याचे एक नियम म्हणजे व्याख्या धोकादायक आहेत" हे अजूनही खरे आहे आणि अधिकरणासमोर जवळजवळ प्रत्येक प्रकरणात हा प्रश्न उपस्थित केला जात आहे. अपीलकर्ता याला अपवाद नाही आणि त्याने देखील तोच प्रश्न उपस्थित केला आहे ज्याने हा औद्योगिक खटला, जो अद्याप त्याच्या बाल्यावस्थेत आहे, या न्यायालयात आणण्यात आला आहे.

४. अपीलकर्ता ही सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १९६० अंतर्गत नोंदणीकृत संस्था आहे आणि उत्तरवादी क्र. ३ ही त्याच्या कर्मचाऱ्यांची संघटना आहे. पंजाब आणि हरियाणा उच्च न्यायालयात दाखल केलेल्या रिट याचिका क्र. १२५२५/१९९१ मध्ये, उत्तरवादी क्र. ३ ने, इतर औद्योगिक आस्थापनांप्रमाणेच, अपीलकर्त्याला औद्योगिक रोजगार (स्थायी आदेश) अधिनियम, १९४६ अंतर्गत स्वतःचे प्रमाणित स्थायी आदेश असावेत, असे निर्देश देण्याची विनंती केली. औद्योगिक विवाद अधिनियमाच्या अर्थातर्गत अपीलकर्ता हा 'उद्योग' नव्हता आणि त्यामुळे औद्योगिक रोजगार (स्थायी आदेश) अधिनियम, १९४६ अंतर्गत स्वतःचे प्रमाणित स्थायी आदेश देण्याची संधी नव्हती, या कारणास्तव अपीलकर्त्याने रिट याचिकेला विरोध केला. उच्च न्यायालयाने दि. २४ मार्च १९९२ रोजी आपल्या आदेशाद्वारे हरियाणा राज्याला पक्षांमधील वाद औद्योगिक अधिकरणाकडे पाठवण्याचे निर्देश दिले आणि त्या आधारावर हरियाणा राज्याने औद्योगिक अधिकरणाकडे खालील निर्देशन दिला:

"नॅशनल कॉऊन्सिल फॉर सिमेंट अँड बिल्डिंग मटेरिअल्स " एम-१०, साऊथ एक्सटेंशन -II, रिंग रोड, न्यू दिल्ली ही आस्थापना औद्योगिक विवाद अधिनियम मध्ये दिलेल्या 'उद्योग' या संज्ञेच्या अर्थानुसार 'उद्योग' आहे का?"

५. अपीलकर्त्याने आधीच हजार राहून अधिकरणासमोर लेखी निवेदन दाखल केले आहे, ज्यामध्ये त्याने ते "उद्योग" नाही आणि परिणामी औद्योगिक अधिकरणाकडे कोणताही निर्देश दिला जाऊ शकत नाही अशा आक्षेपासह काही प्राथमिक आक्षेप उपस्थित केले आहेत.

६. दि. १० मे १९९४ रोजी औद्योगिक अधिकरणाने खालील आदेश पारित केले :
" यावर दोन्ही बाजूंचे एकमत आहे की, खालीलप्रमाणे अतिरिक्त मुद्दा काढण्यात यावा आणि प्राथमिक मुद्दा म्हणून त्यावर निर्णय घेतला जावा:
(ए) निर्देशन विधिदुष्ट आहे का?

ओ. पी. एमजीटी ".

या प्रकरणातील पुरावा आणि युक्तिवादांसाठी दि. २६/०७/१९९४ रोजी येणे ".

७. तथापि, औद्योगिक अधिकरणाने दि. २२ ऑगस्ट १९९५ रोजी दिलेल्या आदेशाद्वारे निर्देश दिले की प्राथमिक मुद्दा आणि इतर मुद्द्यांचा एकत्रितपणे विचार केला

जाईल. त्याचा आदेश खालीलप्रमाणे होता:-

" प्रतिज्ञापत्र दाखल करण्यात आले नाहीत. दि. २७/०७/१९९५ रोजी वर दाखल केलेल्या अर्जाचे उत्तर, पक्षांच्या ए. आर. एस ची सुनावणी दीर्घकाळ ऐकल्यानंतर दाखल करण्यात आले, मला वाटते की पक्ष त्यांच्या प्रतिस्पर्धी च्या पृष्ठ्यर्थ त्यांचे प्रतिज्ञापत्र दाखल करतील. प्राथमिक मुद्दे तसेच इतर मुख्य मुद्द्यांवर नंतर विचार केला जाऊ शकतो. प्रतिज्ञापत्र दाखल करण्यासाठी दि. २६/०६/१९९५ रोजी यावे."

८. अपीलकर्त्याने वरील आदेशाला सी. डब्ल्यू. क्र.१४२०१/१९९५ मध्ये पंजाब आणि हरियाणा उच्च न्यायालयात आव्हान दिले परंतु दि. २२ ऑक्टोबर १९९५ रोजी ते खारीज करण्यात आले. अपीलकर्त्याने आता अपील दाखल केली आहे.

९. अधिनियमाच्या कलम १० अंतर्गत औद्योगिक अधिकरणाकडे वादाचे निर्देश करण्यात आले होते. कलम १० चे उप-कलम (४) खालीलप्रमाणे उपबंधित करते:

“(४) कामगार न्यायालय, अधिकरण किंवा राष्ट्रीय अधिकरण यांच्याकडे औद्योगिक विवाद निर्देशित करणाऱ्या या कलमाखालील आदेशात किंवा नंतरच्या आदेशात, आमुचित शासनाने अभिनिर्णयसाठी विवाद मुद्दे विनिर्दिष्ट केले असतील त्याबाबतीत कामगार न्यायालय, अधिकरण किंवा प्रकरणपरत्वे राष्ट्रीय अधिकरण त्यांच्याशी आनुषंगिक असे मुद्दे व बाबी यापुरता आपला अभिनिर्णय मर्यादित ठेवील.”

१०. हे उप-कलम सूचित करते की न्यायनिर्णायक अधिकरणांच्या अधिकारितेची व्याप्ती निर्देश क्रमाने निर्दिष्ट केलेल्या मुद्द्यांपुरती किंवा त्यांच्याशी संबंधित आनुषंगिक बाबींपुरती मर्यादित आहे. निर्देशाला आनुषंगिक असलेल्या बाबी, कधीकधी, लक्षणीय प्रमाणात गृहीत धरू शकतात आणि अधीकरणाच्या अधिकारीतेच्या मुळाशी जाणाऱ्या प्रश्नांशी संबंधित असू शकतात, उदाहरणार्थ, म्हणून नियोक्त्याच्या कार्य स्वरूपाशी संबंधित प्रश्न ते एक उद्योग आहे की नाही, जसे की तात्काळ प्रकरणात आहे. या प्रश्नाच्या निर्धारणावर न्यायाधिकरणाचे निर्देश अभिनिर्णय करण्याची अधिकारिता अवलंबून आहे.

११. सहसा, जेव्हा जेव्हा औद्योगिक अधिकरणासमोर एखादा निर्देश दाखल

करण्यात येतो, तेव्हा प्रस्थापना, कार्यवाहीला विलंब लावण्यासाठी, औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७ च्या कलम २(जे) मध्ये परिभाषित केल्यानुसार तो "उद्योग" आहे की नाही; किंवा निर्णयासाठी पाठवलेला वाद हा अधिनियमाच्या कलम २(के) व्याप्तीतील "औद्योगिक वाद" आहे की नाही आणि अधिनियमाच्या कलम २(एस) च्या अर्थानुसार कर्मचारी "कामगार" आहेत की नाही यावरही वाद उपस्थित करते. विनंती केली जाते की हे प्रश्न प्राथमिक मुद्दे म्हणून निश्चित केले जाऊ शकतात जेणेकरून जर या प्रश्नांवरील निर्णय सकारात्मक असेल तर अधिकरण गुणवत्तेनुसार वास्तविक विवाद हाताळण्यासाठी पुढे जाऊ शकते. अपीलकर्ता याला अपवाद नाही आणि त्याने देखील तोच प्रश्न उपस्थित केला आहे ज्याने हा औद्योगिक खटला, जो अद्याप त्याच्या बाल्यावस्थेत आहे, या न्यायालयात आणण्यात आला आहे.

१२. तथापि, अशा प्राथमिक मुद्द्यांमुळे निर्माण झालेल्या भयावह स्थितिविशेषकडे आम्ही डोळेझाक करू शकत नाही, ज्याचे निराकरण होण्यास बरीच वर्षे लागतात, कारण प्राथमिक मुद्द्यांवरील न्यायाधिकरणाच्या निर्णयाला त्वरित उच्च न्यायालयासह कोणत्याही एका मंचावर आव्हान दिले जाते आणि निर्देशातील कार्यवाहीला स्थगिती दिली जाते, जी प्राथमिक मुद्द्याशी संबंधित प्रकरण शेवटी निकाली निघल्याशिवाय सुप्तावस्थेत राहते.

१३. या न्यायालयाने कूपर इंजिनिअरिंग लिमिटेड -विरुद्ध - . पी. पी. मुंदे, (१९७५) २ लेबर लॉ जर्नल ३७९ = [१९७६] १ एस. सी. आर. ३६१; या प्रकरणात वास्तविक वादाच्या न्यायनिवाड्यातील अनावश्यक विलंब टाळण्यासाठी, असे निरीक्षण नोंदवले आहे की औद्योगिक अधिकरणांनी प्राथमिक मुद्द्यांवर तसेच गुणवत्तेवर आधारित मुख्य मुद्द्यांवर सर्व एकत्रितपणे निर्णय घ्यावा जेणेकरून वेदकालीन टप्प्यावर पुढील वाद होणार नाही. उच्च न्यायालयासमोरील प्राथमिक मुद्द्यावर अधिकरणाच्या निर्णयावर प्रश्नचिन्ह उपस्थित करून अधिकरणाकडे पाठवण्यात आलेल्या या वादाच्या अंतिम निर्णयाला स्थगिती देण्याचे कार्यवाहीतील पक्षकाराला कोणतेही समर्थन नाही, असे निरीक्षण पुढे नोंदवण्यात आले.

१४. पुन्हा एस. के. वर्मा -विरुद्ध - महेश चंद्र, (१९८३) लेबर लॉ जर्नल १४८३ = [१९८३] ३ एस. सी. आर. ७९९; या न्यायालयाने गुणधर्मावर निर्णय देण्याच्या उद्देशाला

विलंब लावण्यासाठी आणि पराभूत करण्यासाठी नियोक्त्याच्या सांगण्यावरून क्षुल्लक प्राथमिक आक्षेप नोंदवण्याच्या प्रथेस जोरदार नकार दिला.

१५. डी. पी. माहेश्वरी -विरुद्ध - दिल्ली ऍडमिनिस्ट्रेशन, (१९८३) लेबर लॉ जर्नल १६२९ = [१९८३] ३ एस. सी. आर. ९४९, या न्यायालयाने ओ. चिन्नाप्पा रेड्डी, जे. यांच्या माध्यमातून बोलताना असे निरीक्षण नोंदवले की, "औद्योगिक विवादांच्या निर्णयास अनावश्यक विलंब केल्याबद्दल अस्वास्थ्यकर आणि अन्यायकारक पद्धतींचा अवलंब केला गेला, ज्याच्या निराकरणासाठी अनौपचारिक मंच आणि सोपी प्रक्रिया तयार करण्यात आली होती, ज्याचा स्पष्ट उद्दिष्ट त्यांना दिवाणी न्यायालयांच्या उपदेशात्मक पद्धतींपासून दूर ठेवणे हा होता. न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की सर्व मुद्दे, मग ते प्राथमिक असो किंवा अन्यथा, एकत्रितपणे निर्णय घेतले पाहिजेत जेणेकरून वादकालीन टप्प्यावर कोणत्याही वादाची शक्यता नाकारता येईल. वर्कमेन -विरुद्ध - हिंदुस्तान लीव्हर लिमिटेड, [१९८५] १ एस. सी. आर. ६४१, या प्रकरणातील निर्णयाचे सारखेच परिणाम आहे.

१६. प्रस्तुत प्रकरणातील तथ्ये सूचित करतात की अपीलकर्त्याने गुणवत्तेच्या आधारावर औद्योगिक विवादाचा निर्णय लांबणीवर टाकण्यासाठी प्राथमिक वाद उपस्थित करण्याची जुनी युक्ती अंगीकृत केली. औद्योगिक विवाद अधिनियमाच्या अर्थातर्गत त्याच्या कार्याना 'उद्योग' स्थापित केला आहे का आणि त्या प्रश्नावर प्राथमिक मुद्दा तयार करण्यात ते यशस्वी झाले आहे का, असा प्रश्न त्यांनी उपस्थित केला. अधिकरण शहाणे होते. त्यांनी प्रथम आदेश दिला की प्राथमिक मुद्दा म्हणून सुनावणी होईल, परंतु त्यानंतर, मन बदलून, आणि आम्हाला देखील हे न्याय्य वाटते की, त्यांनी कार्यवाहीच्या नंतरच्या टप्प्यात गुणवत्तेवर इतर मुद्द्यांसह या प्रकरणाची सुनावणी करण्याचा निर्णय घेतला. याच टप्प्यावर अपीलकर्त्याने औद्योगिक अधिकारणाच्या तक्रारीसह उच्च न्यायालयात धाव घेतली होती की, एकदा प्राथमिक मुद्दा म्हणून या प्रकरणाची सुनावणी करण्याचा निर्णय घेतल्यानंतर अधिकरण आपले मत बदलू शकले नाही आणि गुणवत्तेनुसार इतर मुद्द्यांसह त्या प्रकरणाची सुनावणी करण्याचा निर्णय घेऊ शकत नाही. उच्च न्यायालयाने औद्योगिक अधिकरणासमोर प्रलंबित असलेल्या कार्यवाहीत हस्तक्षेप करण्यास न्याय्य रीतीने नकार दिला आणि संविधानाच्या अनुच्छेद

२२६ अंतर्गत दाखल केलेली याचिका खारीज केली. उच्च न्यायालयाचा निर्णय या न्यायालयाने वर नमूद केलेल्या विविध निर्णयांमध्ये दिलेल्या कायद्याशी पूर्णपणे सुसंगत आहे आणि उच्च न्यायालयाने दिलेल्या आदेशात हस्तक्षेप करण्याची कोणतीही संधी आम्हाला दिसत नाही. अपील खारीज केली जाते, परंतु वादस्वर्चाबाबत कोणत्याही आदेशाशिवाय.

व्ही. एस. एस.

अपील खारीज करण्यात आली.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी वैध मानला जाईल."